

פיזור האוכלוסייה – אתגר ציוני מחודש ליובל הבא

ארנון סופר

מבוססת. יש מקום להתווכח אם אכן המרכזי אשכנזי כולו, ואם לא גורמים שניתן היה למנוע אותם הם האחראים לפחות לטיעון הראשון לגבי השוליים. אבל כרגע אין אנו עוסקים בעובדות עצמן אלא בדימויים המלווים אותנו, ומכתיבים את ההתנהגות של המנהיגות הפוליטית ושל מקבלי החלטות בתחום התכנוני-לאומי.

נוכח הביקורת הנוכרת, ומכיוון שבשנות התשעים הפקידות המתכנתת היא פרגמטית, אפורה, חסרת חזון וערכים ציוניים, ומושפעת ממודלים והלכי-רוח ליברליים שמקורם בארצות-הברית ובאירופה המערבית, לא היה לה האומץ להתייבב מול הממונים עליה ולהציע צעדים בלתי-פופולריים. ראש מנהל התכנון של משרד-הפנים הציגה מודל לבחירת המתכננים הלאומיים בשנות התשעים על-פי ההגדרה הבאה: "המתכנן הלאומי צריך להוכיח יצירתיות, מנהיגות וכישרון לאינטגרציה בין מומחים מתחומים שונים. עליו לדעת להשתמש במחקר ולתקשר עם כל הגופים" (רציבסקי 97, עמ' 73). לא מצאנו מילה על ידע והבנה, על ציונות, על הכרת המרחב שבו ממוקמת ישראל, על חזון מפורק. היא מציגה מודל לפקיד/מתכנן בארץ מערבית בעלת מסורת מסודרת רבת שנים ועם עמים ממושמים, עם ריבוי טבעי אפס או שלילי ובעיות של איתור נמל-תעופה חדש או תוספת כביש מהיר פה ושם.

משום כך לא נוצלה ההזדמנות ההיסטורית החד-פעמית שנפלה לידי ישראל לשנות את מפתה הדמוגרפית מבחינה חברתית וכלכלית. לרשות המדינה עמדה, בפעם השנייה בתולדותיה, אוכלוסייה מופלאה וגדולה. במקום לפזר אותה ברחבי ישראל ולהציל בכך את השוליים הלאומיים, ובין היתר לפתור בעיות אקולוגיות זועקות במרכז המדינה, הוחלט לקלוט אוכלוסייה נהדרת זו קודם כל במרכז, הקורס ממילא מעודף אוכלוסייה.

תפיסה שגויה זו דומה לצבא המתכוון למלחמה העתידית על-פי לקחי מלחמת העבר.

מ אז קום המדינה הצהירו כל ממשלות ישראל על כוונתן לממש מדיניות של פיזור אוכלוסייה. עם חלוף השנים התברר יותר ויותר הקושי שבפיזור מול הכוחות הצנטריפטיים של הלבָּה. רעיון פיזור האוכלוסייה הלך ונמוג אט אט מסדר היום הלאומי, כשלעובדה זו תרמו, לא במעט, מומחים שונים, בעיקר אנשי כלכלה ונדל"ן, שהמליצו לתת לכוחות השוק לפעול לבדם ו"להיטיב עם העם" הרוצה את המרכז. אחד המומחים הללו סיכם את הנושא במשפט: "מה שטוב לתל-אביב טוב לישראל".

את הישגי מדיניות פיזור האוכלוסייה בשנים שעברו נמצא בלוח 1, המצביע על הישגים מרשימים בהענקת אוכלוסייה יהודית לנגב, ובעיקר לנפת באר-שבע. הלוח מלמד גם על פיזור אוכלוסייה לשולי מישור החוף, אם לצפון (אזורי נהרייה ועכו), ואם לדרום (אזורי אשדוד ואשקלון), והכל תוך הקטנת האוכלוסייה במרחב תל-אביב. עם גל העלייה הגדול בראשית שנות התשעים, אחזה פניקה את המתכננים הלאומיים שציפו לגל של מיליון עולים בתוך חמש שנים, ועל רקע זה נולדה אז "תכנית מתאר ארצית מספר 31" (תמ"א 31), שקבעה כי את גל העולים הראשון מברית-המועצות לשעבר יש לקלוט בלבָּה, ורק לאחר מכן, בגל השני, להפנותם לשוליים (לרמן, ר', ע', 1992-1993).

מדוע היה היסוס כה רב לשלוח מיד את העלייה הרוסית לשוליים? מדיניות פיזור האוכלוסייה בארבעים השנים הראשונות למדינה זכתה לביקורת נוקבת, כמדדיניות שגרמה לשסע החברתי בישראל. נטען כי בשוליים הלאומיים נותרה אוכלוסייה חלשה, בעיקר מקרב בני עדות המזרח, ואילו במרכז מתגוררת אוכלוסייה אשכנזית

פרופ' ארנון סופר מלמד בחוג לגיאוגרפיה באוני' חיפה, ומפרסם רבות בסוגיית המיעוטים בישראל והגיאוגרפיה של המזרח התיכון. ספרו האחרון בנושא זה, **נהרות של אש**, הסוקר את המאבק על המים במזרח-התיכון, ראה אור ב-1992 בהוצאת עם עובד. א"ס פרסם בעבר גם בנתיב.

לוח 1: פריסת האוכלוסייה היהודית בישראל באחוזים*

שנים	1948	1961	1972	1983	1990	1996
מחוז ירושלים	12	9.7	9.7	10.3	10.8	10.6
מחוז צפון	7.6	10.0	9.5	9.7	9.9	10.4
נפת צפת	1.3	2.2			1.71	1.7
נפת כנרת	2.1	1.8			1.38	1.4
נפת יזרעאל	3.4	3.4			3.48	3.67
נפת עכו	0.8	2.6			3.14	3.4
נפת גולן	—	—			0.27	0.3
מחוז חיפה	21.1	16.7	15.2	13.8	13.1	12.6
נפת חיפה	16.6	13.3			10.5	9.5
נפת חדרה	4.5	3.4			2.65	3.1
מחוז מרכז	15.2	19.7	19.9	22.8	24.90	24.6
נפת שרון	3.8	4.4			4.74	4.8
נפת פתח-תקוה	6.6	6.8			9.05	8.9
נפת רמלה	0.2	3.3			2.68	3.2
נפת רחובות	4.6	5.2			7.54	7.7
מחוז תל-אביב	43.2	35.9	33.5	29.5	27.3	24.0
מחוז הדרום	0.9	8.0	12	12.9	13.6	14.7
נפת אשקלון	0.7	3.9	5.6	6.0	6.0	7.4
נפת באר שבע	0.2	4.1	6.7	6.9	6.7	7.3
יהודה ושומרון	—	—			1.98	3.1
רצועת עזה	—	—				0.1

* מקור: שנתון סטטיסטי לישראל, 1997

אל העיר ללא הפסקה". ובינתיים, במרחבה של "העיר ללא הפסקה" קורסות התחבורה והחניה, החופים נהרסים מעודף מרינות ומגנבת חול, והמרחב כולו סובל מהשתלטות פראית על אדמות המדינה ומזיהום קשה של אוויר ושל מים.

אחרי תמ"א 31 באה לעולם תכנית גרנדיוזית מאין כמוה, "תכנית האב 2020". זו אמנם איננה תכנית מתאר ארצית סטטוטורית, אבל היא זכתה לתהודה תקשורתית רבה, וכיום מיושמות מסקנותיה בתמ"א 35 (מזור, א', 1997-1997, מאור, זיו, 1997).

משום חשיבותה הרבה של תכנית זו בהנחיית תמ"א 35, ובגלל תפיסות העולם הממלכתיות הרות-הגורל הקשורות בה, מן הראוי להרחיב עליה את הדיבור.

הרעיון של תכנית 2020 קורס עור וגידים על-ידי המתכנן אדם מזור, מתכנן מוכשר ומנוסה, שרצה להפוך תרגיל מחשבתי נועז לתכנית מובילה בראייה ממלכתית, לטווחי זמן ארוכים מן המקובל. לשם כך הקים צוות גדול, בן 250 מתכננים, והפרויקט נולד בין כותלי המחלקה לעיר ואזור בטכניון בשנים 1991-1997. תחילה תמכו בו הגופים הממלכתיים הבאים: משרד-הפנים, משרד-השיכון, מנהל מקרקעי ישראל והסוכנות היהודית.

משעלתה ממשלת העבודה לשלטון, ב-1992, הורחב מעגל המשרדים התומכים בפרויקט ונוספו עליהם גם משרדי האוצר, איכות הסביבה, התחבורה, האנרגיה והתשתית, החינוך, הביטחון, החקלאות ונציבות המים; אכן רשימה ממלכתית מרשימה.

בלבת הארץ הצפופה רוכזה אוכלוסיית עולים גדולה, על-פי תפיסת תמ"א 31, כאשר בדיעבד התברר שבקרב אוכלוסייה איכותית זו היתה נכונות לא מעטה לצאת לשוליים. חלק ממנה אכן הגיע לבאר-שבע, לנצרת עלית ולכרמיאל, ובזכותה שונו פני הגליל התחתון המרכזי לבלי הכר.

אבות תמ"א 31 מצביעים בגאווה על הישגיהם בכך שמילאו את תל-אביב ואת מישור החוף המרכזי, אך כל בר-דעת מבין שגם בלי תמ"א 31 היה גוש דן קולט מיליונים; לשם כך אין צורך במדיניות יוזמת.

לוח 2 ומפה 1 מלמדים כי בלבה הישראלית מתגוררים בסוף שנות התשעים כ-70 אחוזים מתושבי ישראל. זוהי לבה שגלשה עם השנים מגוש דן לטבעת החיצונית: לערים ראשון-לציון, פתח-תקוה, הרצליה, כפר-סבא ורעננה. עכשיו היא גולשת כבר לטבעת השלישית: לעבר נתניה, חדרה ופרדס-חנה בצפון, ולוד, רמלה, מודיעין, רחובות, גדרה, אשדוד במזרח ובדרום, תוך עקירת כל פרדסי השרון והשפלה ובהעתקת חלקם לנגב הצפוני.

הצפיפות במישור החוף מתקרבת לממדים לא-בריאים מכל בחינה אקולוגית, חברתית וביטחונית, אבל בכל בקעת הירדן והערבה (מקריט-שמונה בצפון עד אילת בדרום) מהווה האוכלוסייה היהודית לא יותר מ-3.8 אחוזים מכלל האוכלוסייה היהודית בישראל, והיא נמצאת בסימן ירידה. גם מצב שדרת ההר היהודית (בגליל ההררי ובהרי ירושלים) אינו מבשר טובות, והאוכלוסייה היהודית שם שואפת להגיע אל המישור,

לוח 2: פריסת האוכלוסייה ביחידות הנוף העיקריות

השנים	1990	1996	2020 (על פי 2020 כלל האוכלוסייה)
הליבה (גוש דן, מחוז מרכז, מחוז ירושלים, יו"ש, נפת אשקלון)	70.08	69.7	*49
מישור החוף כולו (הליבה בלי מחוז ירושלים, יו"ש ועוד נפות הצפון)	72.95	74.7	**82
בקעת הירדן	4.07	3.81	
א.ט. מזרחיים:			
עמק החולה	0.71	0.67	
חצור	0.37	0.29	
כנרות	1.25	1.10	
עמק בית שאן	0.57	0.53	
רמת הגולן	0.23	0.32	
הערבה	0.98	2.90	
שדרת החר	22.98	21.49	

* מרחב מעויר מרכז (בלי חלקים ממחוז מרכז צפוני ובלי אשקלון)
** מרחב מעויר צפון, ביניים מרכז-צפון, מעויר מרכז, ביניים מרכז-דרום

מקור: על פי שנתון סטטיסטי לישראל 1997, "תכנית 2020"

סרבים בקוסובו, והתוצאה היא שחבל זה נמצא כיום בתהליכי היפרדות מסרביה.

המעין בפרק העוסק בדמוגרפיה ובערביי ישראל בתכנית 2020 מתרשם שאכן מדובר בעידן של שלום ושל סולידריות יהודית-ערבית, מסר המועבר בשנת 1998 לתמ"א 35.

יש גורסים שמפעל ההתיישבות היהודית ביו"ש, בעזה וברמת-הגולן לא הסתיים. לפחות לגבי מספר ריכוזי התיישבות שם קיים קונסנסוס של כל המפלגות הציוניות. בתכנית 2020 אין לכך כל ביטוי תכנוני.

בתקופת "דמדומים" של הכנות למלחמה כוללת, ואולי גם עם מצרים, של חששות מהצפת ישראל במיליוני ערבים מסיבות לאומיות ו/או כלכליות (פערי ההכנסה הנוכחיים בין ישראל לשכנותיה עומדים על 1:15-8), יש צורך בהיערכות פיזית, כלכלית וחברתית שונה מהיערכות "לסיבבה של שלום".

במילים אחרות, יש לתכנן את ישראל על סמך הנחות מציאותיות יותר ולקראת אתגרים שונים מאלה שחזתה תכנית 2020, המאומצים כיום על-ידי תמ"א 35. אין זו בעיה אקדמית גרידא, אלא בעיה בעלת השלכות לאומיות כבדות-משקל.

מכיוון שתקופת ממשלת העבודה בראשות רבין ז"ל הייתה תקופת שיחות השלום, תקופת אופוריה לאומית ותחושה שהשלום בפתח, נלכד גם צוות המתכננים הנ"ל באלטרנטיבה האופטימית של "שלום בדרך", על כל המשתמע ממנה בהיבטים התכנוניים הפיזיים, החברתיים והכלכליים של המדינה.

הקו שנבחר להנחיית הצוות הגדול של פרויקט 2020 היה "ישראל בסביבה של שלום". קו זה נראה לנו היום הרבה פחות מציאותי מכפי שנראה בשנים 1993-1996, ובכל זאת הוא מהווה גם היום את עמוד השדרה של התכנית. אחדים מן המובילים הבכירים בצוות תכנית 2020, שעיצבו את עקרונותיה גם בנוגע ליחסי יהודים-ערבים בישראל ומחוצה לה, הם אנשים שתפיסת עולמם שמאלנית, על-פי המינוח המקובל בז'רגון הישראלי. ביניהם פעילים במפלגות ובארגוני שמאל, ואחרים מזוהים או ביטאו עמדות ברורות בעניין זה. נזכיר בהקשר זה את האלוף (מיל') שלמה גזית, את פרופ' יוברט לוין, ד"ר אורן יפתחאל ופרופסור רחל אלתרמן, ממנהיגות מ"צ.

צוות גדול זה הגיש שורה ארוכה של מסמכים, בסך הכל 18 כרכים עבי-כרס (!) ובהם, במודע, ושלא במודע, באות לידי ביטוי תפיסות עולמם האישיות-חברתיות והפוליטיות של המתכננים. למרות שאין זו תכנית רשמית, הקפידו המתכננים לעסוק רק בשטח הנמצא בגבולות הקו הירוק. במפות הרבות של כרך הסיכום לא קיימת כלל התיישבות יהודית מעבר לקו הירוק, ואפילו לא באזורי הקונסנסוס הלאומי.

מסמך זה היה אמור להיות מוגש לממשלת ישראל בראשות העבודה, אך במציאות של 1997 היא הוגשה לממשלת ישראל בראשות הליכוד – ממשלה שתפיסות העולם שלה בנושא השלום שונות מאלה שתוכננו, גובשו, והוגשו על-ידי צוות 2020.

הנחותיה המרכזיות של תכנית 2020 חשובות לענייננו:

- ישראל, בגבולות הקו הירוק, צועדת לעידן של שלום ותחיה בסביבת שלום.
- האוכלוסייה הישראלית-יהודית לא תתגורר במדבר.
- ישראל היא חברה מערבית, ולכן, לקראת המאה ה-21, דרכי התפתחותה והתנהגותה במרחב יהיו על-פי מודלים מערביים שהצליחו בהולנד, בצרפת, בשוודיה ובחברות מערביות אחרות.

שלוש הנחות אלה הן הנחות שגויות, ההופכות את כל תכנית 2020 ונגזרותיה לבלתי רלוונטיות.

ראשית, ישראל נמצאת בתקופת "דמדומים", ולא בעידן של שלום. תקופת "דמדומים" או תקופת "מעבר" פירושה רגעים שבהם מתערבבים זה בזה ניצני שלום וחרחורי מלחמה כחלק קבוע ממצאות לא משתנה (אסא, 1997). לכך יש השלכות תכנוניות רבות, כמו למשל הצורך בעמידה איתנה מול שחיקה וניכוס של ריבונות המתבטאים במאבק פרטני ומקומי, לכאורה, שיש לו השפעה מצטברת (סופר, 1997), בצורך בהמשך אכלוס הגליל, ואדי ערה והנגב הצפוני ביהודים, כדי לקדם תהליכים ארוכי-טווח ואיטיים כמו אלו שקרו וקורים בקוסובו שבסרביה, למשל. שלטונות יוגוסלביה לשעבר לא נקטו מדיניות של עידוד ואכלוס

ותמ"א 35 משלמים אמנם מס שפתיים לאזור זה, אך בפועל תכניותיהם מתעלמות ממנו.

האם אפשר לפתח בהצלחה את מטרופולין באר-שבע כאשר בפועל היא הופכת ל"יפח האשפה" של גוש דן? האין זו שערורייה בקנה-מידה ממלכתי, כאשר מעריצי המודל ההולנדי שכחו לייבא משם את רעיון שרפת האשפה, המאפשר להיפטר מהאשפה בתחומי המטרופולין שייצר אותה?

האם אפשר לפתח את מטרופולין באר-שבע כאשר המתכנן הראשי של 2020 מדבר על פיתוח רב-היקף בקרית-גת? האם לא ברור כי פיתוח קרית-גת ייצור מנוף לחילת תל-אביב לאזור זה על חשבון באר-שבע?

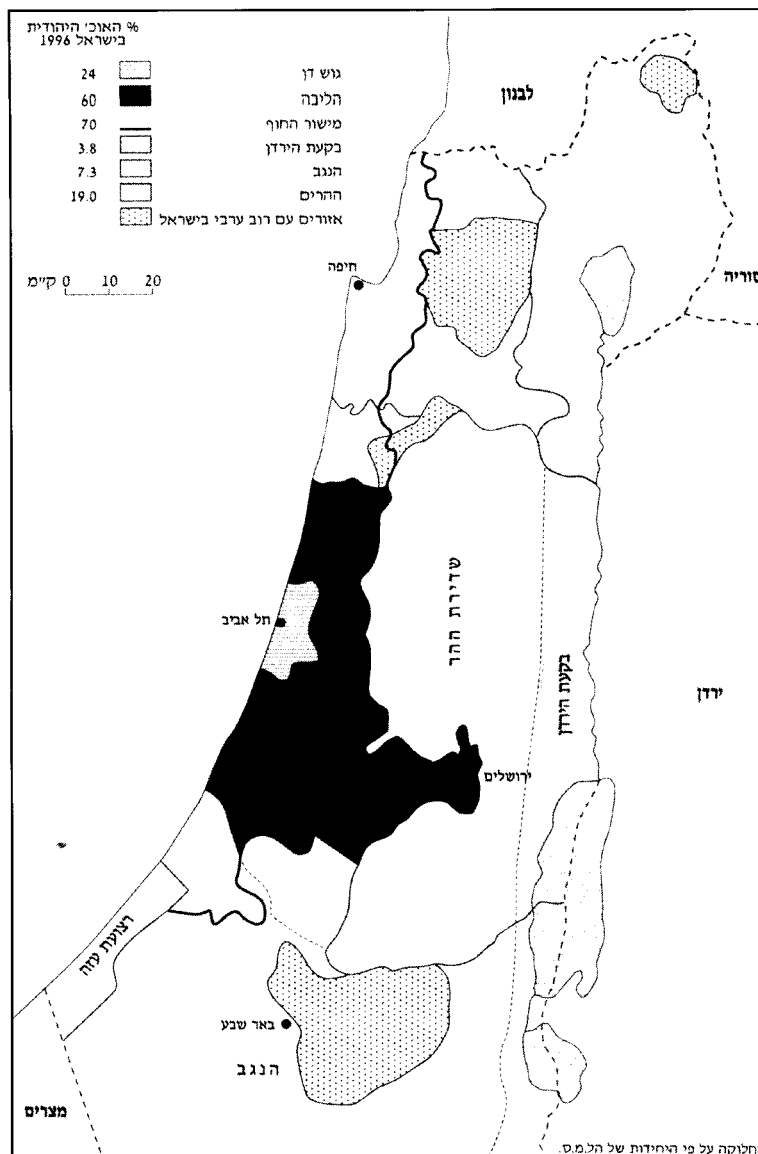
מתכנן תמ"א 35 הוא גם מתכנן מטרופולין תל-אביב, והיה בין הממליצים הנלהבים על הקמת מודיעין, עיר שתקלוט בעתיד הקרוב מאה אלף עד מאתיים אלף נפשות; ייתכן שאלה יכלו לרדת דרומה. מודיעין מהווה את נקודת החיבור בין ירושלים לבין גוש דן והופכת בכך את מרכז הארץ ללבה חזקה עוד יותר, על חשבון השוליים הלאומיים ועל חשבון השטחים הירוקים שהיו קיימים בין שתי ערים אלה (יער בן שמן ויערות הרי יהודה, מפה 1). לא זו בלבד שיש כאן ניגוד אינטרסים מהותי בין שמירת שטחים פתוחים לבין עיור, אלא יש כאן גם פגיעה בכל החזון הרואה בבאר-שבע מטרופולין.

הזלזול בתכנון העתידי של מטרופולין באר-שבע בולט במסמך שהציג פרופ' שחר, ראש צוות תמ"א 35, בכנס שנערך בבאר-שבע ב-28 בדצמבר 1997: "מה יהיה במטרופולין באר-שבע?" שאל פרופ' שחר, והציג את המסמך הבא: "מטרופולין דרומי: חדשנות, ראשוניות על סף מדבר, איכות סביבה [איזו ציניות... אייס] ניסוי. עתירות יחסית בקרקע". מילים, מילים ועוד מילים גבוהות ודמגוגיות.

ועוד באותו העניין: חבר מרכזי בצוות 2020 המליץ, עם יתר עמיתיו, לצוות על הקמת נמל-תעופה בדרום הארץ – בנבטים, במסגרת מטרופולין באר-שבע. אך איך אפשר לקבל המלצה זו אם אותו חבר עצמו היה, במקביל, בין החותמים על דוח סוארי, שהתנגד לפיתוח נמל-תעופה בנבטים בטענות מופרכות לחלוטין (דוח סוארי, 1996. צידון, סופר, 1997).

כיצד מתיישבים צעדים ועמדות אלה עם פיתוח מטרופולין באר-שבע בעתיד הנראה לעין? ראש הצוות שנבחר לתמ"א 35 קבע בכנס הנזכר בבאר-שבע כי: "הקרקע בישראל היתה ערך לאומי. היום היא מוצר נדל"ני לכל דבר..." הוא מסנגר במשפט זה על קבוצת קבלנים ועורכי-דין שהחליטו להביא קץ על מעט הירוק שעוד נותר במרכז ישראל.

במקום להוביל את התכנון הלאומי, מובל התכנון הלאומי על-ידי כוחות כלכליים רבי-עוצמה ועל-ידי פוליטיקאים המחויבים לאינטרסים כלכליים במטרה לקצור פרות, מהר והרבה, על חשבון העתיד הקולקטיבי. אם צוותי 2020 וצוות תמ"א 35 היו מאמינים שאפשר להפוך את אזור באר-שבע למטרופולין גדול שינקז אליו מאות ואלפי אנשים, הם היו ממהרים להמליץ על הקמת נמל-תעופה בינלאומי שני בנבטים מיד, ללא חישובי עלות. הם היו דוחפים להנחת מסילת-ברזל מהירה מבאר-שבע לתל-אביב ללא חישובי עלות, ומבלי להאזין לבעלי עניין

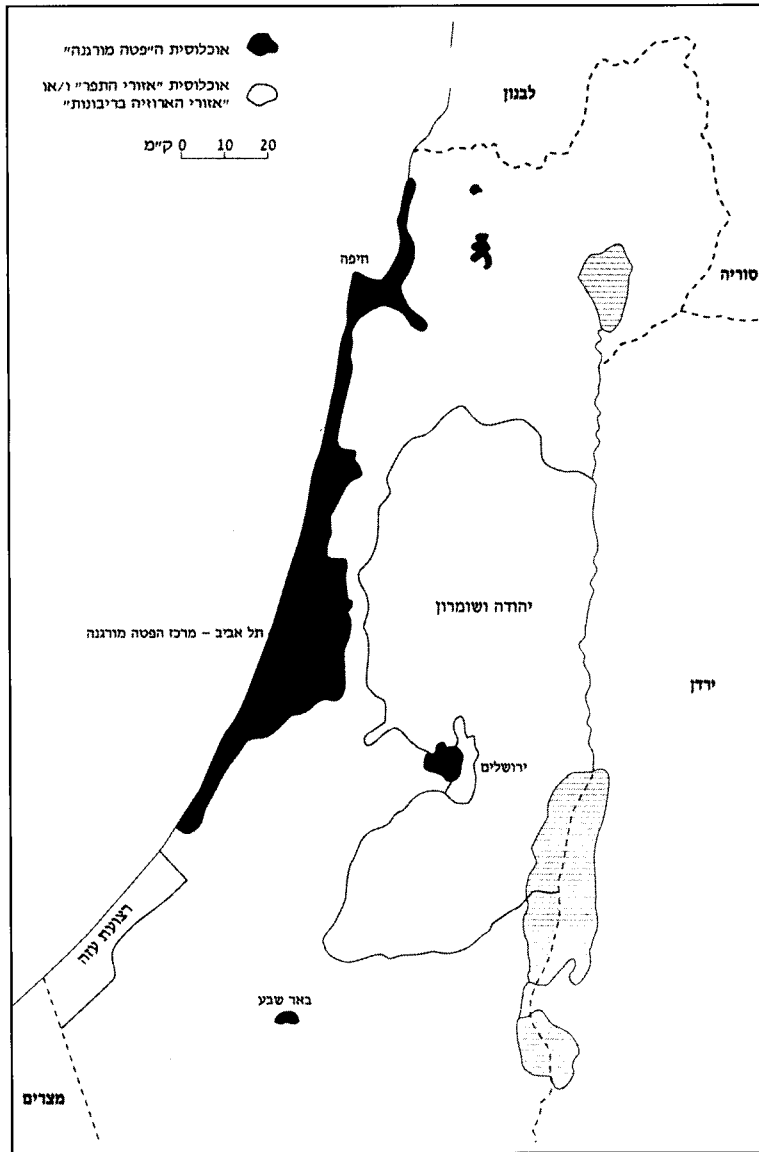
מפה 1: פריסת האוכלוסייה בארץ ישראל המערבית

ולעניין הפחד מן המדבר: ראשית, המציאות הבינלאומית מלמדת כי בלס-אגוס, רינו, סולט-לייק-סיטי, פניקס, ריאד ועמאן מתגוררים מיליוני בני-אדם בלב המדבר ובשוליו, ודווקא בחברת השפע האמריקנית נוהרים לאזורים אלה (ה-Sun-belt – "חגורת השמש"), מיליוני בני-אדם בשני העשורים האחרונים.

למקרה הישראלי: ההנחה שאין מתיישבים במדבר כקונצפציה תכנונית היא הנחה בעלת משמעויות חמורות ביותר ומחייבת תגובה. לא ליישב את המדבר הישראלי זהו פשע לאומי, כאשר ברור לכל בר-דעת שהצפיפות החזויה למרכז הארץ מחייבת פתרונות לא-קונוונציונליים בשוליים, ושיש להוציא מן המדבר את המרב לפני שמייבשים את הים וגוזלים את המשאב הנהדר והאחרון שיש לישראל.

בקעת הירדן והערבה הן מדבריות המחייבות את היהודים להיות שם, ובמספרים גדלים והולכים.

מסקנה ישירה מן האמור לעיל היא כי יש להפוך את באר-שבע למטרופולין השלישי בגודלו בישראל. צוות 2020

מפה 2: בין פטה מורנגה לאזורי תפר

עם הדלתא של הריין, וגם לא אצל האמריקנים, עם אזורי הפרקים הגדולים במדינת יוטה, למשל). אליטה זו אינה מבינה שלא תוכל להתעלם לאורך ימים מיהודי הפריפריה העניים והמובטלים, וכי ליברפול מחוסרת העבודה אמנם אינה מהווה איום על קיומה של לונדון, אבל דימונה, ירוחם, חצור וקרית שמונה יכולות להוות איום על קיומה של תל-אביב. הסיבות לשוני בין שתי המדינות הן ביטחוניות במובן הפשוט, כמו שירות במילואים ביחד – צפון-תל-אביבים יחד עם תושבי דימונה, ובמובן החברתי-דתי-פוליטי. האליטה אינה מבינה שאם תישמט הפריפריה תקבל הלכה אופי של סינגפור או הונג-קונג, מין בועה המנותקת פיזית ותרבותית מסביבתה המידית, וזאת כאשר עצמת העוניות לישראל אינה דומה לזו הקיימת כלפי שתי ערי המדינה הנזכרות. האליטה שלנו על קו החוף חיה ב"פאטה מורנגה" ומקבלת את החלטותיה על סמך תעוועי השווא המערביים, ועל כן הסכנה כל כך גדולה (מפה 2). צוות 2020 וצוות

בצוות כביש חוצה ישראל ולחברות התובלה הגדולות, שכולם לוחצים לדחות את הרכבת לטובת הכביש. בניגוד לכל היגיון, הם היו יוצרים תנאים שידחפו לדרום תעשיות, ובעיקר של הענפים המתקדמים. מחבר מאמר זה היה חבר בצוות שהעריך את שווי קרקעות רמת-השרון המוחזקות בידי משרד-הביטחון, ומצא שניתן להעתיק את כל התעשיות מאזור זה, המצויות בלב תל-אביב רבתי, אל רמת בקע, ועוד יישאר רווח כלכלי ברור. כמוכן שכדי לעשות זאת יש להאמין ברצינות בעתיד הנגב, במקביל להבטחת ביטחונם האישי של תושבי רמת-השרון, הוד-השרון, וגם רשפון והרצליה.

באשר למודלים האירופיים המאומצים, חשוב להדגיש כי ישראל נמצאת במזרח התיכון, והחוקים הדתיים-חברתיים-תרבותיים-כלכליים והאקלימיים של אזור זה הם המכתיבים כיצד לנהוג ולשרוד, ויכתיבו זאת גם בעתיד, ולא הקודים המוסריים-חברתיים-תכנוניים של הולנד. לדוגמה: האם נוכל להשאיר שטח פתוח בלתי מעובד בישראל? התשובה שלילית, משום ששטח כזה ייתפס מיד על-ידי חברה שכלכלתה איננה מערבית, ואכיפת החוק באזור כשלונו אינה מתבצעת! אם לא נעסוק באכלוס הגליל, האם לא ייהפך המטרופולין הצפוני בתכנית 2020 לערבי ברובו, עם השלכות מרחיקות-לכת ב"תקופת המעבר" הארוכה המצפה לנו? אילו צעדנו לקראת שלום במודל אירופי היה עניין זה זניח, אבל ב"תקופת מעבר" ממושכת הסיפור שונה לחלוטין.

הטעות בעניין זה גדולה והרת-אסון, ואינה נחלת צוותי התכנון הנזכרים בלבד, אלא גם של מנהיגים פוליטיים וחינוכיים רבים. רבים בישראל מדמים לעצמם כי ישראל היא חלק מן "הכפר הגלובלי המערבי", ולכן היא יכולה לאמץ לעצמה את התרבות האמריקנית-אירופית. על קו החוף של ישראלי (בגוש דן ובמרחב חיפה) חיה חברה דשנה בסגנון אמריקני מושלם, עם מכונות פרטיות לכל בני הבית, מתגוררת בפרברים נאים, בבתיים חד-קומתיים מוקפי דשא (רמת-השרון, רעננה, אבן יהודה, כוכב יאר, שוהם, רעות, אודים, בית-חן ואחרים). הם עוסקים במחשבים ובתעשיות מתוחכמות, בסביבותיהם עשרות קניונים עמוסי כל טוב, ומכוני ספורט ובריאות, ומסעדות כמו מקדונלדס ואחרות, והם רואים בטלוויזיה (בכבלים או בערוצים הישראליים) תכניות אמריקניות בעיקר, ונדמה להם כי כאן זו אמריקה. קבוצת אליטה כלכלית ופוליטית זו אכן בטוחה שישאל היא חלק מהכפר הגלובלי המערבי, והיא "משחקת" את אמריקה ומבקשת לשחזר את אמריקה על חופי הים התיכון. הם אינם מודעים לכך שבישראל הזעירה אין מקום פיזי לכבישים מהירים נוספים שיסיעו את מיליוני המכוניות מהפרבר לעבודה ובחזרה, ומשם למסעדה ובחזרה, ומשם לקניון ובחזרה, ומשם למכון הבריאות ולמגרשי הגולף ובחזרה. הם אינם מודעים, או שמה מתעלמים במודע, ממצב משק המים בארצנו החצי-מדברית; הם אינם מודעים לכך שאין תחליף לחקלאות יהודית וכי היא מהווה חלק מאסטרטגיה לאומית של שימור ריבונות, ושאין תחליף לצבא איכותי מול מיליונים של ערבים הלוחצים על גבולות ישראל. הם אינם מבינים שאם כל הישראליים יתגוררו בגוש דן לא יהיה ליהודים לאן לטייל – בעיה שאינה קיימת אצל הצרפתים (עם אזור המסיף סנטרל השומם, וגם לא אצל ההולנדים)

לוח 3 – המצב הדמוגרפי של מדינת היהודים וממערב לירדן
(1997, תחזית ל-2010)

1997 (מיליון)	% בישראל	% ממערב לירדן	2010 מיליון	% בישראל	% ממערב לירדן
4,700	76.5	55.0	6,000	72.7	47.5
0.140			0.250		
(משוער)					
0.150			0.300		
(משוער)					
1.100			1.550 (1)		
0.050			0.150 (2)		
(משוער)					
1.440	25.25		2.250	27.3 (3)	
6.140	100		8.250	100	
1.000			1.700		
1.500 (4)			2.500		
3.840		46.0	6.650		52.5%
8.540		100	12.650 (5)		100

(1) עדיין בלי מימוש זכות השיבה

(2) זו הערכה אופטימית

(3) מדינה ששליש מאוכלוסייתה זרה – מיעוטים שונים, תיכנס לסחרור חברתי עדתי-דתי-לאומי.

(4) על פי מפקד האוכלוסין הפלשתיני מתגוררים ביהודה ושומרון כ-1.8 מיליון נפשות בשנת 1998.

(5) לנתוני אוכלוסייה כה גבוהים ממערב לירדן השלכות קשות ביותר על איכות החיים ובעיות אקולוגיות, בעיקר קריסת התחבורה כבר בעשור הקרוב, שתהיה בבחינת אסון רב ממדים. נוסף על כך יהיו קשיים בנושאי מים, ביוב, בנייה, שטחים ירוקים, צפיפות מגורים ועוד.

במרבית ימות השנה, מועדת לשיטפונות בחודשי החורף, וסובלת מבעיות קשות של נגישות בין מקום למקום. בעיות אחרונות אלה יביאו להתפזרות מוקדי הכוח הכלכליים שלה לכל עבר (הרצליה פיתוח, אזור בורסת היהלומים, ראשון-לציון, רעננה, ועוד). תהליך זה, מצדו, יגביר את קשיי הנגישות ואת התוהו-ובוהו. עיר עם אלימות מילולית ופיזית ואי-אכיפת חוק הולכת וגוברת בכל התחומים. עיר שמציגה, יותר מאי-פעם, פערים כלכליים צורמים בין צפון לדרום, עיר שכוחה הכלכלי היחסי בישראל גדול וממשיך לגדול ו"מייבש", כלכלית, חברתית ותרבותית, את כל יתר חלקי ישראל, דבר המהווה איום קיומי, כפי שהוסבר לעיל. לחיסול החקלאות יהיו השלכות חמורות בתחום ההתיישבותי, החברתי, הכלכלי, האידיאולוגי, הציוני והביטחוני מבלי שיהיה ניתן לתקן זאת. עוד לפני קום המדינה טבע משה סמילנסקי את האמרה: "אם חקלאות כאן – מולדת כאן!" עניין טבעי כזה אינו מובן למנהיגי ה"פאטה מורגנה" בכניסת ישראל ליובלה השני.

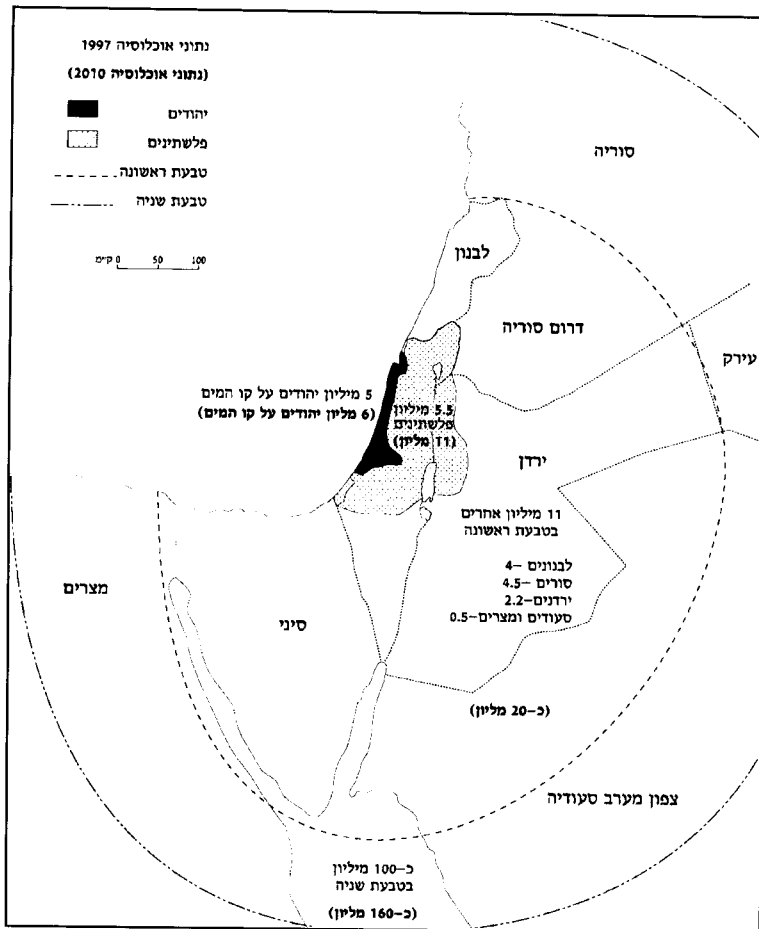
נוסף על כך נמצאת ישראל בתהליך מתמשך של קריסה חברתית עם אבדן קונסנסוס, הקשורה גם בשניינים דמוגרפיים משמעותיים ביותר. בין היתר – אבדן הקונסנסוס הציוני, כאשר מתחתיו מבצבץ ועולה

תמ"א 35 שייכים לאוכלוסיית קו החוף, ומבטאים את האינטרסים שלה ולא של כלל האוכלוסייה הישראלית. הם תלושים לחלוטין מישראל האמיתית, ומקבלים החלטות היאות להולנד או לצרפת, אך לא למזרח התיכון.

בסוף המאה העשרים ניצבת ישראל מול קריסה בחזית רחבה של תחומים, כאשר המרכיב האקולוגי הולך ותופס מקום חשוב הרבה יותר ממה שהיה לו בעבר, והוא עלול להיות הזרז העיקרי לקריסה הצפויה. עובדה זו לבדה מחייבת חידוש דחוף של מדיניות פיזור האוכלוסייה.

התחבורה קורסת כבר עתה, והתחזית לעשורים הקרובים ממש מבהילה, ולה תוצאות הרות-אסון בתחומים החברתיים, הכלכליים והביטחוניים (רינת, 1988, מתוך דוח השמשוני). חלק גדול מהמיליארדים שיושקעו בתחבורה (אם וכאשר, וכרגיל באיחור רב) ניתן היה לחסוך על-ידי מדיניות נבונה של פיזור האוכלוסייה, ובעיקר בשנות השמונים והתשעים.

היעלמות השטחים הפתוחים, בעיקר מהלבה, הופכת את לבת הארץ (גוש דן רבתי על 2-2.5 מיליוני תושביו) לעיר מזרח-תיכונית בעייתית, שצפיפותה הולכת וגדלה בהתמדה, בלי מרחבים ירוקים שיוכלו לענות על צורכי האוכלוסייה בעיר צפופה, בלתי-מאווררת, מאובקת וחמה

מפה 3: האוכלוסיה בישראל ובמרחב סביבה 1997, 2010 משוער

מאור, זיו, 1997, תכנית המתאר הארצית החדשה יוצאת לדרך, **הארץ**, נדל"ן, 9.11.97, עמ' 13.

מזור, אדם, ראש צוות 2020, 1997-1992 — תכנית אב לישראל בשנות האלפיים, מוסד הטכניון.

סופר, ארנון, 1997, "מאה שנות ציונות: מידונם ועוד דונם" ליטטחים תמורת שלום", **נתיב**, 3/97, עמ' 26.

סופר, ארנון, "פיזור האוכלוסיה — קריסתו של מתווה נכון", מסמך שהוגש לראש-הממשלה ב-14.1.98.

צידון, יואש, וסופר, ארנון, 1997, נמל-תעופה בינלאומי בנבטים — דרישה והנמקה לדיון מחדש.

רציבסקי, דינה, 1997, "סוגיות בתכנון לאומי", קרקע מס' 43, עמ' 70-73.

קונסנסוס דתי-פונדמנטליסטי. לא פחות חשוב לציין כי בעשור הקרוב צפוי רוב ערבי בארץ-ישראל המערבית, לראשונה מאז הקמת המדינה (לוח 3, מפה 3). לכך יהיו השלכות גיאופוליטיות קשות מבחינה יהודית, ולא פחות מזה מבחינה אקולוגית. בתוך עשור יתוספו לארץ החצי-מדברית הזאת 4 מיליוני נפשות (2.7 מיליון לא יהודים, 1.3 מיליון יהודים). כיצד נתמודד עם נתונים כאלה בגוש דן המתפוצץ? מה יהיה על "כושר הנשיאה" של מישור החוף? ויש לחזור ולזכור כי, בניגוד להולנד, אין אצלנו גשמי קץ השוטפים את האבק (מפות 1, 2, 3).

מול התהליכים שהזכרנו, ואחרים שלא נזכרו במאמר זה, ניצב מגזר יהודי שבע, מדושן, שחי במציאות וירטואלית של שלום ומסמך את מתכננו לבנות את החלום האמריקני שאינו מציאותי עבורנו. מגזר מוביל זה עייף ממאבק בן חמישים שנה, ונדמה לו כי גם בצד השני כבר עייפים ומשתוקקים לממש את החלום האמריקני כאן ועכשיו.

לא מאוחר עדיין לצאת למהלך ציבורי שיעצור את תמ"א 35 (בתה החוקית של תכנית 2020) ולארגנה אחרת לחלוטין, בגישה שתהא יותר ציונית-לאומית ומפוכחת באשר לעידן ה"דמדומים" המצפה לנו, עם צוות שיכלול גם אנשים שאינם שייכים ללבה ולחברת השפע הדשנה, שמקורות השראתה הם הולנדיים-אירופיים ולא קווי התפר בשרון ובלכיש, ברצועת עזה ובגבול הצפון, בתענכים ובעומר-להבים (מפה 2); צוות שידע להבחין בין מציאות לבין פנטזיה, בין מילים גבוהות ("חדשנות", "ראשוניות", "איכות") לבין אחריות לאומית כמו טיפוח החקלאות ושמיירת האיזון האקולוגי בישראל, צוות המתייחס לקרקע לא רק כערך נדל"ני אלא גם בהיבט של ריבונות, ובעיקר צוות המבין את הצורך הלאומי בהמשך פיזור האוכלוסייה, תוך הפקת לקחים משגיאות שנעשו בעבר ותוך דאגה אמיתית לעצור את התהליכי הקריסה שהצבענו עליהם ■

ביבליוגרפיה

אסא, חיים, 1997, **אסטרטגיית הדמדומים**, מסמך שהוגש לראש-הממשלה ב-14.1.98.

דו"ח סוארי, 1996, דוח הצוות לבדיקת שדה-תעופה נבטים כשדה-תעופה משני ומשלים לנתב"ג 2000.

רינת, צפרי, "תרחיש בכייה לדורות", **הארץ**, 18.2.98.

לרמן, ר', לרמן, ע', 1993-1992, תכנית מתאר ארצית מס' 31 לבנייה, פיתוח וקליטת עלייה (ירושלים): מנהל התכנון, משרד-הפנים).

אכלוס-יתר הוא התגשמות עקרון שרידותו של הכושל. זהו מנגנון שנועד להעניק פרס ללא-יוצלה, מחד גיסא, ולהעניש את המוכשר, מאידך גיסא.

גיימס אוקס,
יועצו של הנשיא רוזוולט